

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ПАВЛЮК КЛАВДІЯ ВАСИЛІВНА

**ФІНАНСОВІ БАЛАНСИ
В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ**

Спеціальність: 08.04.02 - Державні фінанси і податки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ 1997

Роботу виконано на кафедрі фінансів,
грошового обігу та кредиту
Київського університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник - доктор економічних наук,
професор **Василик О.Д.**,
Офіційні опоненти - доктор економічних наук,
професор **Осадець С.С.**,
кандидат економічних наук,
доцент **Пр'ятченко Г.О.**

Провідна установа - Інститут економіки НАН України

Захист дисертації відбудеться "25" квітня 1997 р.
о "14" год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К01.01.40
при Київському університеті імені Тараса Шевченка за адресою:
252022, м. Київ, вул. Васильківська, 90-а, ауд. 405

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотечі Київського
університету імені Тараса Шевченка

Автореферат розіслано "24" березня 1997 року

Вчений секретар
спеціалізованої ради,
кандидат економічних наук,
доцент

Коваленко І.І.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Побудова економічної системи України як незалежної держави з одночасним формуванням її ринкової моделі потребує розробки нових теоретичних підходів і практичних методів оцінки явищ та процесів, які становлять суть економічного й соціального розвитку на сучасному етапі. Особливого значення набуває фінансовий аспект реформування економіки, оскільки фінанси в кінцевому підсумку характеризують результативність кількісних і якісних відтворювальних процесів в економіці.

За останні роки відбулися важливі зміни в становленні й розвитку фінансової системи України. Здійснено радикальні заходи з перебудови державних фінансів. Передусім створено надійну правову базу їх функціонування, прийнято закони "Про бюджетну систему України", "Про систему оподаткування" та понад 20 інших законів і нормативних актів, що регулюють взаємовідносини між державою, підприємницькими структурами та населенням. Стабілізуються фінанси підприємницьких структур, створено самостійні фінансові інститути у формі централізованих і децентралізованих фондів цільового призначення, набуває дедалі повнішого регулювання з боку держави державний кредит, розвиваються різні форми страхування та фінансовий ринок.

Однак усі ці важливі складові частини фінансової системи держави формуються без належного наукового аналізу і теоретичного обґрунтування, зокрема в частині їх впливу на систему розподільчих відносин, урахування зарубіжного та історичного досвіду, особливостей функціонування економіки перехідного періоду.

Такий стан має об'єктивну основу, оскільки значна частина наукових досліджень у цій галузі здійснювалась без обґрунтування шляхів переходу на ринкові методи господарювання. На сучасному етапі необхідний якісно новий підхід до теоретичного висвітлення і практичного обґрунтування рекомендацій щодо активізації ролі фінансів у соціально-економічних процесах, зокрема фінансових балансів як основи підтримання вартісних пропорцій в економіці держави. У науковій літературі це мало досліджена галузь. Більшість праць у ній належить до періоду адміністративно-командної економіки. Це роботи Д.А. Аллахвердіана, І.А. Аветисяна, Г.В. Базарової, Є.О. Вознесенського, М.М. Волуйського, О.М. Волкова, В.О. Галана, В.П. Д'яченка, Л.О.

Дробозіної, Р.В. Корнеєвої, О.М. Ляндю, Л.П. Павлової, В.С. Павлова, В.Г. Панскова, В.М. Родіонової, В.К. Сенчагова, М.Й. Ткачук.

Питання ролі фінансів і фінансових балансів в економічній системі держави висвітлюються у працях українських економістів В.Л. Андрушенка, В.М. Бородюка, В.М. Братішка, С.А. Буковинського, З.С. Варналія, О.Д. Василика, А.С. Гальчинського, В.М. Геєця, В.І. Грушка, А.І. Даниленка, О.Д. Заруби, Б.Є. Кваснюка, Н.І. Костіної, В.І. Кравченка, Ю.П. Лебединського, І.І. Лукінова, А.М. Мороза, С.С. Осадця, О.І. Пилипченка, А.М. Поддєрьогіна, Г.О. П'ятаченка, О.С. Редькіна, М.І. Савлука, М.І. Сивульського, І.Г. Ткачук, В.М. Федосова, В.В. Шокуна, С.І. Юрія та інших. У наукових дослідженнях цих економістів знайшли відображення окремі аспекти суті, змісту, ролі фінансів, грошового обігу, кредиту, призначення балансів в управлінні економікою, використання фінансових балансів для оцінки її ефективності.

Водночас недостатньо досліджені принципи і методи формування фінансових балансів у сучасних умовах, їх взаємозв'язок, використання при формуванні фінансової політики держави. Саме ці обставини визначили вибір теми дисертаційного дослідження, обумовили його теоретичну і практичну цінність.

Предметом дослідження є теоретичні й практичні питання визначення ролі та призначення фінансів в економічній системі держави; розробка і використання фінансових балансів для прийняття управлінських рішень на загальнодержавному й регіональному рівнях з метою посилення впливу фінансів на темпи та пропорції економічного і соціального розвитку держави.

Об'єктом дослідження є фонди фінансових ресурсів, які формуються й використовуються на загальнодержавному і регіональному рівнях для задоволення потреб держави, господарських структур та населення; методичні питання розробки фінансових балансів, їх складу, структури, взаємозв'язку в єдиній системі, а також зв'язку фінансових балансів із показниками економічного та соціального розвитку держави.

Методологія і методи дослідження. Методологічну основу роботи склали теоретичні положення економічної науки про суть фінансів, принципи й методи розробки фінансових балансів, розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту, який здійснюється за допомогою фінансів.

Методологія дослідження базувалася на використанні комплексного підходу до розгляду системи фінансових балансів для обґрунтування фінансового забезпечення економічного і соціального розвитку держави.

У процесі дослідження застосовувались методи економічного аналізу, наукової абстракції, прийоми економічної статистики, математичного моделювання. При написанні дисертаційної роботи використовувались законодавчі й нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів, методичні та інструктивні матеріали, статистичні збірники Міністерства фінансів, Міністерства статистики, бухгалтерські й статистичні дані місцевих фінансових органів, зарубіжна та вітчизняна монографічна і періодична література.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексне теоретичне й практичне вивчення фінансових методів регулювання економічних і соціальних процесів у державі, розробка фінансових балансів для обґрунтування величини створюваних фінансових ресурсів і їх використання на різних рівнях управління економікою, розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення чинного порядку формування, розподілу та використання фінансових ресурсів.

Відповідно до мети дослідження в процесі виконання роботи було поставлено такі завдання:

- дослідити закономірності виникнення і розвитку фінансів, їх економічну природу й суть, зокрема в економіці перехідного періоду, на основі аналізу системи фінансових відносин;

- розкрити особливості формування фінансових ресурсів держави, їх взаємозв'язок із макроекономічними показниками; - виявити внутрішню єдність системи фінансових балансів в економіці держави, їх взаємодію, призначення та використання для перевірки збалансованості прогнозів економічного і соціального розвитку;

- розробити науково-теоретичні основи і відправні методичні принципи побудови балансу фінансових ресурсів держави; дослідити його взаємозв'язок з ланками фінансової системи;

- показати роль показників балансу фінансових ресурсів та витрат держави для розробки методів регулювання доходів юридичних і фізичних осіб;

- висвітлити основи забезпечення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування;

- розробити методичні положення для складання балансу фінансових ресурсів і витрат регіону;

- проаналізувати бюджетне забезпечення потреб регіону і обґрунтувати раціональні міжбюджетні відносини.

Наукова новиза дисертації та особистий внесок автора полягають у наступному:

- обґрунтовано теоретичні основи фінансових відносин в умовах побудови власної фінансової системи незалежної держави;

- визначено, що матеріальним носієм фінансових відносин виступають фінансові ресурси, і виходячи з цих теоретичних позицій дано визначення суті, складу й структури фінансових ресурсів держави, методів та форм їх створення і використання на всіх стадіях руху валового внутрішнього продукту;

- виявлено місце і призначення балансу фінансових ресурсів та витрат держави в системі фінансових балансів;

- розроблено схеми і методику складання балансу фінансових ресурсів в умовах переходу до ринкових відносин на загальнодержавному та регіональному рівнях;

- обґрунтовано, що баланс фінансових ресурсів і витрат регіону становить основу для визначення фінансового забезпечення й фінансової незалежності регіону;

- запропоновано нові підходи до вирішення питань доходів і витрат місцевих бюджетів, що є необхідною умовою ефективного функціонування місцевого самоуправління.

Практичне значення роботи полягає в тому, що ряд розроблених автором пропозицій і методичних рекомендацій впроваджено в практику роботи Міністерства фінансів України, місцевих фінансових органів, вони можуть бути також використані в ході подальшого удосконалення фінансового механізму. Дістали практичне застосування в Міністерстві фінансів “Методичні положення щодо розробки балансу фінансових ресурсів і витрат держави”, “Методичні положення щодо розрахунку валового внутрішнього продукту регіону”, “Методичні положення щодо розробки балансу фінансових ресурсів і витрат регіону”.

Окремі положення і висновки дисертаційної роботи використовуються при викладанні курсів “Фінанси України”, “Управління державними фінансами України”, при підготовці навчальних і методичних посібників.

Публікації та апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 11 наукових статтях

загальним обсягом 10,6 друк. арк. З основних проблем дисертаційної роботи автор виступав з доповідями на наукових конференціях у Київському університеті імені Тараса Шевченка, в Науково-дослідному фінансовому інституті при Міністерстві фінансів України та на наукових конференціях у Донецьку і Луцьку.

Результати роботи знайти відображення в наукових звітах на тему ДКНТ України “Принципи побудови бюджетної системи України”, шифр 08.05.01/033А-95/, яка виконується на кафедрі фінансів, грошового обігу та кредиту економічного факультету університету імені Тараса Шевченка.

Структура дисертації. Загальний напрямок та логіка дослідження визначили таку структуру дисертації:

Вступ.

Розділ 1. Теоретичні основи фінансових балансових зв'язків в економіці держави.

1.1. Економічна природа і суть фінансів.

1.2. Система фінансових балансів.

1.3. Фінансові ресурси як об'єкт балансових розрахунків.

Розділ 2. Баланс фінансових ресурсів та витрат держави.

2.1. Методичні принципи побудови балансу фінансових ресурсів та витрат держави.

2.2. Взаємозв'язок балансу фінансових ресурсів та витрат держави з ланками фінансової системи.

2.3. Баланс фінансових ресурсів та витрат держави в регулюванні доходів юридичних і фізичних осіб.

Розділ 3. Забезпечення фінансової незалежності місцевого самоврядування.

3.1. Основи фінансової незалежності місцевого самоврядування.

3.2. Балансові розрахунки фінансових ресурсів та витрат регіону.

3.3. Місцеві бюджети і міжбюджетні відносини.

Висновки.

Список використаної літератури.

Додатки.

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається мета, основні завдання роботи, предмет та об'єкт дослідження, відображається наукова новизна і практичне значення роботи.

У першому розділі розглянуто теоретичні аспекти суті й ролі фінансів у країні з економікою перехідного періоду, необхідність і призначення системи фінансових балансів для обґрунтування фінансового забезпечення економічного і соціального розвитку.

У другому розділі досліджено методичні принципи побудови балансу фінансових ресурсів та витрат держави, його взаємозв'язок із ланками фінансової системи, використання показників балансу для розробки механізму регулювання темпів і пропорцій розвитку економіки.

У третьому розділі розглянуто концептуальні основи фінансової незалежності місцевого самоврядування, запропоновано методичні принципи розрахунку балансу фінансових ресурсів та витрат регіону, обґрунтовано основні напрямки удосконалення міжбюджетних відносин.

2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У дисертації показано, що в процесі формування нової господарської системи відбувається зміна і розширення функцій цілого ряду економічних категорій, у тому числі й фінансів. З огляду на це у роботі значне місце відведено проблемі дослідження такої важливої і складної категорії, як фінанси, з'ясуванню її суті, призначення і ролі. Це дало змогу зробити певні теоретичні висновки, дати визначення фінансів, виявити ті ознаки, які відрізняють фінанси від інших економічних категорій.

У роботі обґрунтовано, що специфічною ознакою фінансів є те, що з їх допомогою створюються і використовуються фонди фінансових ресурсів, які мають цільове призначення. Дослідження більш глибоких причин функціонування фінансів дало змогу зробити висновок, що фінанси - це об'єктивна категорія, зумовлена розвитком матеріального виробництва, наявністю товарно-грошових відносин і держави, необхідністю розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту з метою підтримання оптимальної структури процесу відтворення, утримання невиробничої сфери, управління, оборони тощо. Автор аргументує думку, що фінанси - це частина вартості валового внутрішнього продукту, відокремлена в процесі його руху у формі грошових фондів і доходів для задоволення потреб процесу відтворення.

Виявлення ролі фінансів як складової частини економічної системи держави здійснюється в процесі фінансового плануван-

ня і прогнозування, а також фінансування, тобто фінансового забезпечення заходів економічного й соціального розвитку. В процесі фінансового планування, прогнозування та фінансування здійснюється перерозподіл фінансових ресурсів у галузевому і територіальному розрізах, а також між суб'єктами господарювання, що створює передумови для здійснення прогресивних зрушень у структурі виробництва та підвищення його ефективності.

Виявляючи свою роль у розподілі, контролі й стимулюванні, фінанси діють не самостійно, а в тісному зв'язку з такими економічними категоріями як ціна, заробітна плата, кредит. У зв'язку з цим у роботі розглянуто питання їх взаємодії і взаємного впливу. Фінанси, заробітна плата, кредит - категорії однопорядкові, кожна з них відіграє відповідно до своєї специфіки певну роль у розподілі, контролі, стимулюванні.

Науковий аналіз суті фінансів, їх ролі в господарському механізмі є, на думку автора, вихідним етапом у розв'язанні проблеми активізації їх впливу на ефективність виробництва. Недооцінка важливості розробки теоретичних питань веде до того, що пошук шляхів удосконалення форм і методів впливу фінансів на ефективність виробництва здійснюється емпірично, шляхом проб та помилок.

Ефективність функціонування фінансів значною мірою залежить від відповідності форм і методів їх використання особливостям економічного розвитку на тому чи іншому етапі. Порушення вимог відповідності, яке виражається у збереженні в незмінному вигляді застарілих форм їх використання, не дає змогу повною мірою привести в дію закладені в них потенційні можливості.

Суттєві зміни умов функціонування суспільного виробництва на даному етапі потребують докорінної перебудови форм і методів функціонування фінансів і всього фінансового механізму. Необхідний якісно новий рівень використання фінансів відповідно до змін, які склались в умовах перехідної економіки.

У роботі наголошується, що обов'язковою ознакою як економіки в цілому, так і будь-якого економічного процесу є збалансованість. Проте особливу актуальність має фінансова збалансованість, тому що вона свідчить, наскільки економічне явище або процес мають реальну фінансову забезпеченість.

Фінансова збалансованість економіки розглядається автором у двох аспектах. Перший з них полягає в тому, що величина

фінансових ресурсів повинна бути збалансована з їх витратами по окремих напрямках. Другий аспект - збалансованість фінансових ресурсів і матеріальних благ. Ці види фінансової збалансованості пов'язані між собою. Нормальне функціонування економіки можливе лише при досягненні обох аспектів фінансової збалансованості.

Фінансова збалансованість досягається шляхом складання і виконання системи фінансових балансів. На думку автора, фінансовий баланс - це сукупність показників, що відображають створення і використання фінансових ресурсів у загальнодержавному, галузевому, територіальному масштабах чи в окремому підприємстві, організації, установі.

Певна сукупність фінансових балансів становить їх систему. Система фінансових балансів - важливий інструмент впливу на формування показників прогнозу економічного і соціального розвитку держави, окремих територій, галузей господарства, а також підприємств, інструмент контролю економічної і соціальної ефективності передбачуваних витрат. У процесі складання фінансових балансів обґрунтовується доцільність застосування тих чи інших форм мобілізації ресурсів і напрямків їх використання. Здійснювана при розробці фінансових балансів координація фінансових ресурсів усіх балансів супроводжується встановленням їхніх основних показників, впливає на їх структуру. Одночасно фінансові баланси сигналізують про виникнення диспропорцій як у економіці в цілому, так і на рівні окремих регіонів, галузей чи підприємств.

У дисертації обґрунтовано систему фінансових балансів, до якої слід включати:

- баланси доходів і витрат підприємств, організацій, установ усіх форм власності;

- баланси доходів і витрат об'єднань, концернів, асоціацій, міністерств, відомств, державних комітетів;

- баланси доходів і витрат бюджетних установ;

- баланси фінансових ресурсів та витрат областей, районів, міст;

- державний бюджет та місцеві бюджети;

- баланс фінансових ресурсів та витрат держави;

- фінансові баланси окремих фінансових інститутів;

- баланс грошових доходів та витрат населення;

- платіжний баланс.

У роботі детально розглянуто питання класифікації фінансових балансів, їх місця, ролі та взаємозв'язку в єдиній системі. Обґрунтовано, що вся сукупність фінансових балансів може бути поділена на дві групи: індивідуальні та зведені.

До індивідуальних фінансових балансів належать: баланси доходів і витрат підприємств, організацій, установ усіх форм власності; баланси доходів і витрат бюджетних установ; фінансові баланси окремих фінансових інститутів.

Зведені фінансові баланси включають: баланс фінансових ресурсів та витрат держави; баланси фінансових ресурсів областей, районів, міст; державний бюджет, бюджети областей, районів, міст; баланси доходів і витрат об'єднань, концернів, асоціацій, міністерств, відомств, державних комітетів; баланс грошових доходів і витрат населення; платіжний баланс. У свою чергу зведені фінансові баланси поділяються на загальнодержавні, територіальні й галузеві. Крім того, фінансові баланси слід поділяти і за періодом функціонування на поточні й перспективні.

Одним із важливих напрямків вирішення завдання посилення фінансової збалансованості в економіці держави є розробка, крім вищеназваних, ще цілого ряду фінансових балансів. До їх числа можна віднести фінансові баланси галузей народного господарства, а також баланси по групах однорідних галузей (наприклад, агропромислового комплексу, паливно-енергетичного комплексу). Складання таких балансів сприятиме раціональнішому й ефективнішому використанню ресурсів галузей та однорідних груп галузей, встановленню оптимальних пропорцій їх розвитку.

Важливе значення матиме включення до системи фінансових балансів за групами заходів. До них належать баланси створення і використання прибутку, баланс амортизаційних відрахувань, а також баланси фінансування цільових комплексних програм. Ці баланси повинні передбачати, з одного боку, обсяг фінансування за рахунок усіх джерел, а з другого - цільове використання ресурсів за видами заходів і статтями витрат.

У дисертації виявлено взаємозв'язки системи фінансових балансів і їх взаємну обумовленість. Встановлено, що провідне місце в системі фінансових балансів належить балансу фінансових ресурсів та витрат держави. Своє конкретне вираження взаємозв'язок між окремими фінансовими балансами знаходить у системі фінансових показників, що становлять основу їх доходів і витрат.

Баланс фінансових ресурсів та витрат держави як провідний фінансовий баланс, найтісніше пов'язаний із державним бюджетом. Він створює основу для всієї роботи у складанні проекту державного бюджету, встановлює взаємозв'язок державного бюджету із загальною величиною фінансових ресурсів держави, валовим внутрішнім продуктом. Збалансованість фінансового балансу держави означає, що проект державного бюджету також буде збалансований.

У процесі дослідження встановлено, що матеріальними носіями фінансових відносин є фінансові ресурси, що дає змогу виділити фінанси із сукупності інших економічних категорій, бо жодна з них не характеризується таким матеріальним носієм. Тому розгляд поняття “фінансові ресурси” дає можливість визначити об'єкт фінансового прогнозування і балансних розрахунків, а через нього - обґрунтувати форми й методи впливу фінансів на увесь відтворювальний процес. Тут автором виявлено таку взаємообумовлену залежність: фінанси як сукупність економічних відносин знаходять своє конкретне вираження у фінансових ресурсах, формою руху яких є фонди. Отже, процес створення й використання фондів фінансових ресурсів є об'єктом фінансового прогнозування і балансних розрахунків.

На думку автора, для науково обґрунтованого визначення поняття фінансових ресурсів необхідно чітко визначити ті критерії, яким воно має відповідати. До вказаних критеріїв слід віднести: джерела створення, форми виявлення, цільове призначення.

Виходячи з цього, фінансові ресурси - це грошові нагромадження і доходи, що створюються в процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту і зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності процесу відтворення й задоволення інших суспільних потреб. Таке визначення фінансових ресурсів дає змогу пов'язати їх обсяг та склад із вартісною структурою валового внутрішнього продукту і створює основу для забезпечення єдності прогнозування ВВП та фінансових ресурсів. Це дає можливість активніше використовувати фінанси як інструмент впливу на всі елементи структури процесу виробництва.

У роботі розкрито і обґрунтовано склад, структуру та кількісні межі фінансових ресурсів, показано їх взаємозв'язок із складовими частинами валового внутрішнього продукту. Дослідження співвідношення фінансових ресурсів із загальноекономічними

показниками, передусім із ВВП, а також динаміки і структури джерел створення та напрямків їх використання дало змогу зробити висновки про можливість фінансового забезпечення економічного й соціального розвитку держави.

Чільне місце в дисертації відводиться питанням побудови балансу фінансових ресурсів та витрат держави і його практичного використання. Баланс фінансових ресурсів та витрат держави відображає обсяг створюваних фінансових ресурсів і їх використання у всіх секторах економіки. Баланс є складовою частиною прогнозу економічного й соціального розвитку держави, його фінансовою програмою. В ньому розкриваються можливості фінансового забезпечення темпів і пропорцій розвитку економіки держави та пропорції розподілу її валового внутрішнього продукту. Він є базою для прийняття управлінських рішень з питань ефективності використання всіх видів ресурсів, обґрунтування резервів зростання нагромаджень, залучення додаткових інвестиційних джерел, а також служить інформаційною й аналітичною основою для розробки і обґрунтування фінансової політики держави.

Метою розробки балансу фінансових ресурсів держави є:

- визначення розмірів фінансових ресурсів, які створюються в державі і можуть бути використані для здійснення заходів щодо економічного й соціального розвитку на прогнозний період;

- встановлення збалансованості доходів і витрат держави, а також обґрунтованості використання фінансових ресурсів на соціальні гарантії населенню, утримання невиробничої сфери, розвиток економіки, оборону та управління, виходячи з програми економічного і соціального розвитку держави;

- перевірка економічного обґрунтування розрахунків державного бюджету, балансу грошових доходів і витрат населення, платіжного балансу та інших фінансових балансів.

Досягнення цієї мети є водночас формою використання фінансів для регулювання показників економічного і соціального розвитку, забезпечення їх економічної обґрунтованості й ефективності.

У результаті проведеного дослідження розроблено методичні принципи побудови, запропоновано схему балансу фінансових ресурсів та витрат держави, який складається з доходної і витратної частин та статей збалансування. Розділ доходів балансу включає фінансові ресурси, створені в економіці й сконцентро-

вані в державному бюджеті, в розпорядженні господарських структур, у централізованих і децентралізованих цільових фондах, страхових і кредитних установах, частку доходів фізичних і юридичних осіб, а також ресурси, що залучаються по лінії міжнародних фінансових інститутів та зарубіжних інвесторів.

У другому розділі балансую відображаються витрати, які здійснюються державою, суб'єктами господарської діяльності всіх форм власності та рівнів підпорядкування за рахунок власних коштів і різних фінансових інститутів на розвиток економіки, задоволення соціально-економічних потреб, соціальний захист населення, оборону та управління. зовнішньоекономічну й зовнішньополітичну діяльність держави, обслуговування державного боргу та ін.

У роботі обґрунтовано порядок прогнозування доходів і витрат балансу із застосуванням економіко-математичних методів з урахуванням економічного змісту показників, їх призначення, порядку формування.

У дисертації досліджено взаємозв'язок балансу фінансових ресурсів та витрат держави з ланками фінансової системи, на підставі якого автор показує, що баланс фінансових ресурсів та витрат держави є основним інформаційним джерелом, яке дає змогу оцінити фінансовий стан держави в цілому і містить дані про зосередження фінансових ресурсів у кожній ланці фінансової системи, їх використання та кінцеві результати, досягнуті за участю фінансів у системі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту.

На основі показників балансу розробляються принципи бюджетної політики, взаємовідносини підприємницьких структур і населення з бюджетом, оцінюється рівень фінансового забезпечення витрат, що покриваються через централізовані й децентралізовані фонди цільового призначення, рівень державного боргу і витрат на його обслуговування, розміри страхових та резервних фондів.

У роботі зазначається, що основу фінансової системи України становлять дві її ланки - державні фінанси і фінанси підприємницьких структур, але й інші ланки відіграють значну роль, без яких фінансова система не може бути ефективною. Найрозвинутішою ланкою нині є державні фінанси, основу яких становить зведений бюджет.

Значна роль бюджету в розподілі і перерозподілі валового

внутрішнього продукту збережеться і в умовах ринкової економіки. Це обумовлено тим, що бюджет є інструментом, за допомогою якого здійснюється регулювання економічних процесів, чого не можна досягти іншими методами, в тому числі й чисто ринковими. Проблема полягає в тому, щоб знайти раціональні й ефективні форми такого розподілу і перерозподілу.

Аналіз мобілізації фінансових ресурсів через бюджетну систему свідчить, що за останні роки спостерігається тенденція збільшення питомої ваги ресурсів бюджету у валовому внутрішньому продукті та у фінансових ресурсах держави. Зростання централізації фінансових ресурсів у розпорядженні держави негативно впливає на економічні та соціальні процеси в народному господарстві, заважає створенню сприятливого фінансового середовища для розвитку ринкових відносин.

У зв'язку з необхідністю оптимізації частки ресурсів бюджету у ВВП і у фінансових ресурсах держави в роботі досліджується структура бюджетних ресурсів та їх використання, обґрунтовуються пропозиції щодо вдосконалення системи витрат, які фінансуються з бюджету. З урахуванням цих пропозицій автором запропоновано розрахунки балансу фінансових ресурсів та витрат держави і на його основі - зведеного бюджету з поступовим скороченням його дефіциту.

У дисертації зазначається, що баланс фінансових ресурсів та витрат держави повністю відображає обсяг фінансових ресурсів підприємницьких структур усіх форм власності та їх використання. Фінансові ресурси, що зосереджені в розпорядженні господарських суб'єктів, дають можливість оцінити рівень фінансового забезпечення їх розвитку за рахунок власних коштів. Інформація про власні ресурси господарських суб'єктів є основою для прийняття рішень про залучення коштів на потреби розвитку економіки за рахунок бюджету, банківських кредитів і власних джерел.

На основі дослідження складу, структури, динаміки фінансових ресурсів підприємницьких структур у роботі запропоновано розрахунки їх обсягів по основних джерелах формування і використання на 1996 рік у складі показників балансу фінансових ресурсів і витрат держави.

Значну увагу в роботі приділено дослідженню ролі показників балансу фінансових ресурсів та витрат держави в розробці методів регулювання доходів юридичних і фізичних осіб. Автор по-

казує, що показники доходної частини балансу фінансових ресурсів та витрат держави характеризують основні джерела, канали і форми створення фінансових ресурсів.

Форми, які характеризують створення фінансових ресурсів, одночасно виступають інструментами регулювання доходів підприємницьких структур і населення. Регулювання цих доходів - об'єктивно необхідний і закономірний процес, який має науково обгрунтовані межі. Рівень регулювання визначається, на думку автора, питомою вагою фінансових ресурсів, що мобілізуються у формі податків, у їх загальній величині, а також у величині валового внутрішнього продукту. Крім того, фінансові ресурси, що мобілізуються через податки, повинні зіставлятися з величиною фонду оплати праці, розміром одержуваних доходів і прибутку. З цієї метою в дисертації розроблено відповідну систему балансових розрахунків і взаємозв'язків, які відображають суми сплачуваних податків, а також зворотний зв'язок про розмір виплат і послуг, які одержують юридичні та фізичні особи при використанні фінансових ресурсів держави.

На підставі аналізу вказаних розрахунків і взаємозв'язків у дисертації зроблено висновки про найнегативніші сторони чинної податкової системи держави і обгрунтовано пропозиції щодо її реформування.

На думку автора, для створення оптимальної податкової системи насамперед необхідно:

- стабілізувати перерозподіл валового внутрішнього продукту через податки на рівні, що не перевищує 40 відсотків ВВП;

- досягти оподаткування господарюючих суб'єктів на рівні 40 відсотків прибутку, з яких 30 відсотків становить податки, що залежать від результатів господарської діяльності, і до 10 відсотків - податки і платежі, що не залежать від результатів господарської діяльності;

- переглянути існуючу систему податкових пільг, ліквідувати ті з них, що економічно необгрунтовані і не мають механізму цільового використання.

У подальшому при наданні податкових пільг для господарських суб'єктів необхідно виходити з урахування загальнодержавних пріоритетів, зокрема проведення структурної політики та інвестиційної діяльності, технічного і технологічного оновлення виробництва, збільшення зайнятості населення.

При оподаткуванні доходів громадян максимальна ставка

оподаткування не повинна перевищувати 35 відсотків, а з доходів, що перевищують 20 прожиткових мінімумів, податок повинен стягуватися за ставкою 50 відсотків. Пільги в оподаткуванні доходів фізичних осіб слід надавати залежно від матеріального становища сім'ї, її чисельності та складу, особливих умов проживання і роботи громадян.

При впровадженні податків необхідно передбачати розробку механізмів забезпечення їх інфляційної нейтральності, а також уникати подвійного оподаткування.

Поряд із дослідженням проблем формування і використання фінансових ресурсів на загальнодержавному рівні значну увагу в роботі приділено фінансовому забезпеченню незалежності місцевого самоврядування. Фінансова сторона економічної незалежності місцевих органів влади є визначальною. Від фінансових можливостей залежать у кінцевому підсумку їх реальні владні функції.

Ступінь фінансової незалежності місцевих органів влади характеризує незалежність держави в цілому, потенційні можливості її економічного розвитку, рівень демократичних прав і свобод громадян. Держава не може успішно розвиватись, не даючи гарантій фінансової незалежності місцевій владі. Це об'єктивна необхідність формування нових економічних відносин.

На думку автора, фінансову незалежність місцевого самоврядування треба розглядати насамперед як економічний простір для його діяльності у межах певної території на принципах економічної ефективності та економічної доцільності. Пріоритетними умовами в даному разі повинні бути сукупність територіальних інтересів, що відображають особливості економічних і соціальних умов регіону. Отже, під фінансовою незалежністю місцевого самоврядування розуміється можливість самостійного вирішення питань комплексного фінансового забезпечення економічного та соціального розвитку даної території, що входять до компетенції відповідного рівня місцевого управління.

Передумовою фінансової незалежності є розумна з точки зору економічної доцільності децентралізація влади та адекватний розподіл повноважень, відповідальності, а отже й фінансово-економічної бази між центром і регіонами, місцевими органами управління. Межі фінансової незалежності місцевого самоврядування завжди повинні визначатись у законодавчому порядку, тобто закон повинен чітко визначати функції місцевого самовря-

дування і відповідно до них джерела ресурсів, які становитимуть фінансове забезпечення цих функцій.

Законодавче закріплення функцій місцевого самоврядування повинно знайти відображення насамперед у Конституції держави. Але, на жаль, у Конституції України, на думку автора, чітко не сформульовано фундаментальних положень і функцій місцевого самоврядування, як це зроблено в Конституціях більшості європейських країн, не враховано й основних положень Європейської хартії про місцеве самоврядування.

У роботі сформульовано принципи, при дотриманні яких можливе досягнення реальної фінансової незалежності місцевої влади. Основними з них є такі:

- місцеві органи влади потребують сильних, власних джерел доходів, що відповідають їх повноваженням;
- у зв'язку з тим, що масштаби функцій і фінансові можливості можуть постійно змінюватись, реформи місцевих органів влади повинні бути націлені на постійну переоцінку й досягнення балансу між державними та місцевими функціями і доходами;
- будь-яке рішення, що приймається органами законодавчої чи виконавчої влади, якщо воно передбачає проведення певних витрат, повинно обґрунтовуватись розрахунками про обсяги фінансування з одночасним визначенням джерел фінансування;
- забезпечення гнучкості системи фінансування, тобто досягнення такого становища, коли чинне законодавство дає змогу оперативнo вирішувати уточнення або зміну обсягів і джерел фінансування.

Фінансове забезпечення економічного і соціального розвитку певної території потребує координації всієї системи фінансових відносин, що стосуються розподілу і використання фінансових ресурсів на даній території. Автор вважає, що необхідно створити єдину систему фінансової інформації, в основу якої мають бути покладені балансові розрахунки з визначення обсягу фінансових ресурсів регіону і напрямків їх використання.

У дисертації обґрунтовано необхідність складання балансу фінансових ресурсів та витрат регіону, який відображає створення і використання фінансових ресурсів у межах даного адміністративно-територіального утворення. Основне завдання балансу полягає в тому, щоб відобразити весь обсяг фінансових ресурсів, які створюються і використовуються на відповідній території у всіх секторах економіки, незалежно від підпорядкування, відом-

чої приналежності господарських суб'єктів; обсяг фінансових ресурсів, що акумулюються і перерозподіляються бюджетом даного територіального утворення; взаємовідносини бюджету території з вищестоящими бюджетами.

Важливим призначенням балансу фінансових ресурсів і витрат регіону є вплив на процес суспільного виробництва з метою підвищення його ефективності. Баланс є інформаційною базою, вихідним документом для аналізу виробничої та фінансової діяльності народного господарства регіону, для розробки і впровадження раціональних методів мобілізації коштів і їх використання.

Розробка балансу фінансових ресурсів і витрат регіону дасть можливість:

- визначити загальний обсяг фінансових ресурсів регіону, а також оптимальну величину фінансових ресурсів, які можуть бути спрямовані на вирішення завдань майбутнього періоду, забезпечити відповідність між фінансовими ресурсами і планами соціально-економічного розвитку територій;

- виявити збалансованість фінансових ресурсів, необхідних для повного забезпечення заходів щодо економічного і соціального розвитку регіону;

- забезпечити взаємозв'язок із показниками валового внутрішнього продукту регіону, а також із показниками балансу грошових доходів і витрат населення, з показниками доходів і витрат бюджету даного територіального утворення;

- визначити місце й участь регіону у формуванні фінансових ресурсів держави;

- встановити регіональні фінансові взаємовідносини даної території з загальнодержавним централізованим фондом фінансових ресурсів.

У результаті проведеного дослідження розроблено схему балансу фінансових ресурсів та витрат регіону, виходячи з необхідності максимального наближення її до показників балансу фінансових ресурсів і витрат держави з метою забезпечення єдиних методичних принципів розробки цих балансів, забезпечення порівнянності показників, враховуючи особливості їх формування в регіоні.

У доходній його частині відображається прибуток усіх господарських суб'єктів незалежно від форми власності й підпорядкованості, розташованих на даній території; податок на додану

вартість; акцизний збір; амортизаційні відрахування; відрахування на соціальне забезпечення та соціальне страхування; відрахування до фонду зайнятості; відрахування до фонду ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи і соціального захисту населення; відрахування до інших фондів цільового призначення, податки та платежі населення; доходи від зовнішньоекономічної діяльності; приріст довгострокових вкладів населення; доходи від приватизації; інші доходи господарських органів та бюджету; іноземні кредити й надходження; надходження коштів із державного бюджету. До розділу витрат включаються витрати на розвиток економіки; державні дотації та виплати різниці в цінах; витрати на соціальні гарантії населенню; витрати на соціально-культурні заходи; пенсії та надання допомоги; витрати на управління; витрати на фінансування заходів із ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи; витрати на забезпечення зайнятості населення; витрати за рахунок інших фондів цільового призначення; витрати господарських структур на соціальні заходи; інші витрати господарських структур; інші видатки бюджету; передача коштів до державного бюджету.

Для визначення збалансованості показників балансу фінансових ресурсів та витрат регіону до його схеми вводяться показники перевищення доходів над витратами або витрат над доходами.

У дисертації розроблено методи визначення показників доходів і витрат балансу з урахуванням їх економічного змісту, призначення, порядку формування.

Важливим питанням досягнення і зміцнення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування є удосконалення формування місцевих бюджетів та встановлення раціональних міжбюджетних відносин. Мобілізація і використання коштів місцевих бюджетів пов'язані з інтересами різних соціальних груп населення, підприємницьких структур різних форм власності розташованих на відповідній території, що зумовлює значну роль місцевих бюджетів як важливого фінансового інструменту регулювання господарського і соціального життя регіонів.

У роботі показано зростання ролі місцевих бюджетів у перерозподілі валового внутрішнього продукту, що є свідченням посилення впливу органів місцевого самоврядування на розвиток економічних і соціальних процесів у регіонах і в державі в цілому. Однак місцеві бюджети мають нині ще багато проблем, які потребують свого розв'язання, причому розв'язувати ці пробле-

ми необхідно з урахуванням особливостей і чіткого розмежування функцій між окремими ланками місцевих бюджетів.

Однією з найскладніших проблем, на думку автора, є визначення доходної бази всіх рівнів місцевих бюджетів, крім бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів. Якщо в цілому питання доходної бази обласних бюджетів значною мірою знайшло своє вирішення в Законі “Про бюджетну систему України”, то доходна база всіх нижчих рівнів місцевих бюджетів встановлюється Верховною Радою Автономної Республіки Крим та Радами народних депутатів вищого рівня для кожного бюджету нижчого рівня. Таке становище викликає найбільше нарікань і є причиною протиріч між місцевими Радами різних рівнів.

З огляду на це дуже важливим є пошук достатньо сильних, стабільних власних джерел доходів місцевих бюджетів. На основі аналізу досвіду країн із розвинутою ринковою економікою, досвіду ряду постсоціалістичних країн автор доходить висновку, що одним з основних доходних джерел місцевих бюджетів в Україні можуть стати податок на майно юридичних осіб та податок на нерухоме майно фізичних осіб.

У порівнянні з іншими формами місцевих податків ці податки мають ряд переваг. Усе майно фізичних і юридичних осіб розміщене на території, що перебуває у підпорядкуванні місцевих органів влади. За своєю суттю ці податки фіксовані, їх легко вирахувати і зібрати.

Підрахунки свідчать, що ставка податку на майно юридичних осіб може бути обмежена розміром 1,0 відсотка вартості основних фондів і оборотних коштів. Надходження від цього податку забезпечили б понад 25 відсотків усіх доходів місцевих бюджетів.

Податок на нерухоме майно фізичних осіб може бути введений із ставкою 1,0 відсоток від оціночної вартості нерухомого майна. Це забезпечило б до 6 відсотків усіх надходжень місцевих бюджетів.

Звичайно, не можна не враховувати і негативних сторін, що притаманні податкам на майно. Ці податки не мають популярності серед населення, хоча їм властива прозорість, що є бажаною для будь-якого податку. Виникають певні ускладнення і з оцінкою майна. Податки на майно мають тверду ставку, а це свідчить про їх регресивність. Водночас ці податки, все-таки мають більше позитивних рис, ніж негативних, і їх уведення пев-

ною мірою поліпшило б усю систему оподаткування в Україні у напрямку досягнення оптимального співвідношення між прямими і непрямими податками.

3. ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ НА ТЕМУ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Сводный финансовый баланс региона (область, район). Тезисы Всесоюзного научно-производственного совещания “Вопросы информатики финансов регионального хозрасчета”. Донецк, 1990. У співавт. 0,9 друк. арк., авт. 0,5 друк. арк.

2. Фінансова стабілізація - необхідна умова здійснення економічних реформ.//Вісник Київського університету, серія “Економіка”, 1995. У співавт. 1 друк. арк., авт. 0,4 друк. арк.

3. Фінанси в економічній системі держави.//Вісник Київського університету, серія “Економіка”, 1995. У співавт. 1,2 друк. арк., авт. 0,6 друк. арк.

4. Податки в системі макроекономічного регулювання економіки.//У зб.: Управління економікою відкритого типу. Київ, Інститут економіки НАН України, 1995. У співавт. 0,7 друк. арк., авт. 0,4 друк. арк.

5. Баланс фінансових ресурсів і витрат України.//У зб. наукових праць НДФІ, випуск 1. Київ, 1995. У співавт. 0,9 друк. арк., авт. 0,4 друк. арк.

6. Фінансові ресурси держави.// У зб.: Проблеми фінансово-кредитного регулювання в перехідній економіці. Київ, Інститут економіки НАН України, 1996. У співавт. 0,8 друк. арк., авт. 0,5 друк. арк.

7. Баланс фінансових ресурсів і витрат держави.//Фінанси України, 1996, № 1. У співавт. 1,2 друк. арк., авт. 0,5 друк. арк.

8. Фінансові ресурси держави: суть, склад, структура.//Фінанси України, 1996, № 2, 0,8 друк. арк.

9. Фінансова стабілізація: суть, заходи, проблеми.//Фінанси України, 1996, № 3-4. У співавт. 2,5 друк. арк., авт. 1,5 друк. арк.

10. Місцеві бюджети і міжбюджетні відносини.//Фінанси України, 1996, № 6, 1,0 друк. арк.

11. Державні фінанси України. Навчальний посібник. Київ. Вища школа, 1997, 21,4 друк. арк., авт. 5,0 друк. арк.

АННОТАЦИЯ

Павлюк Клавдия Васильевна. Финансовые балансы в экономической системе государства.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.02 - государственные финансы и налоги. Киевский университет имени Тараса Шевченко. Киев, 1997.

В диссертационной работе исследована сущность и содержание финансов, формы их проявления в экономике переходного периода, показана экономическая сущность финансовых ресурсов как объекта финансовых отношений.

Раскрыты особенности формирования финансовых балансов различных уровней, их взаимосвязь, разработаны научно-теоретические основы и методические принципы построения баланса финансовых ресурсов государства и отдельного региона. Исследована взаимосвязь баланса финансовых ресурсов государства со звеньями финансовой системы. Обоснована роль показателей баланса для разработки методов регулирования доходов юридических и физических лиц.

Ключові слова: фінанси, фінансова система, фінансові ресурси, фінансовий баланс, збалансованість, податки, місцеве самоврядування, місцеві бюджети.

ANNOTATION

Pavlyk Klavdia Vasilievna. Financial balancies in the state economic system.

Dissertation for receiving the scientific degree of candidate of economics, the speciality 08.04.02 - public finance and taxes, T.G. Shevehenko Kiev University, 1997.

The essence and content of finance, their influence upon transmission economy are researched in the given above dissertation work. Moreover, economic essence of financial resources as an object of financial relations are decribed.

The specifics of forming financial balancies of different levels are considered, and also their interrelation, scientific-theoretical foundations and methodical principles of setting up balance of state financial resources and individual region are elaborated. The interrelation between state balance of financial resources and individual components of financial system are studied. The role of indices of balance is substantiated for working out the methods for administering incomes of corporate bodies and of natural persons.

Key words: finance, financial system, financial resources, financial balance, balance, taxes, regional administration, local budgets.

Підписано до друку 18.03.97р. Формат 60х84/16.
Ум. друк. арк. 1,0. Обл.-вид. арк. 1,0.
Наклад 100. Зам. 89.

Відділ оперативної поліграфії
Центру Міжнародної освіти
227-12-75, 227-37-86

AB 37.326

AB 37.326